

ISSN 2226-9150

Науковий журнал

4.2012

ВІСНИК

**Хмельницького
національного
університету**

Економічні науки

Том 1

Хмельницький 2012

ВІСНИК

Хмельницького національного університету

Затверджений як фахове видання
Постановою президії ВАК України
від 19.01.2006 № 2-05/1 (бюл. ВАК № 2'2006 р.)

Засновано в липні 1997 р.

Виходить 6 разів на рік

Хмельницький, 2012, № 4, Т. 1 (190)

Засновник і видавець: Хмельницький національний університет

(до 2005 р. — Технологічний університет Поділля, м. Хмельницький)

Головний редактор	Скиба М. Є. , заслужений працівник народної освіти України, д. т. н., професор, академік МАІ, академік УТА, ректор Хмельницького національного університету
Заступник головного редактора	Параска Г. Б. , д. т. н., професор, проректор з наукової роботи Хмельницького національного університету
Голова редакційної колегії серії “Економічні науки”	Войнаренко М. П. , заслужений діяч науки і техніки України, д. е. н., професор, академік АЕНУ, МАІ, УАЕК, проректор з науково-педагогічної роботи Хмельницького національного університету
Відповідальний секретар	Гуляєва В. О. , завідувач відділом інтелектуальної власності Хмельницького національного університету

Члени редколегії

Економічні науки

д. е. н. Асаул А. М., д. е. н. Благун І. С., д. е. н. Бельтюков Є. А., к. е. н. Бондаренко М. І., д. е. н. Ведерніков М. Д., д. е. н. Геєць В. М., к. т. н. Григорук П. М., д. е. н. Завгородня Т. П., к. т. н. Йохна М. А., к. е. н. Ковальчук С. В., д. е. н. Козак В. Є., д. е. н. Кругляк Б. С., д. е. н. Кулинич О. І., д. е. н. Лук'янова В. В., к. е. н. Любохинець Л. С., д. е. н. Мікула Н. А., д. е. н. Микитенко В. В., к. е. н. Михайловська І. М., д. е. н. Нижник В. М., д. е. н. Орлов О. О., д. е. н. Стадник В. В., к. е. н. Тюріна Н. М., к. е. н. Хмелевська А. В., д. е. н. Хрущ Н. А.

Технічний редактор к. т. н. Романюк В. В.
Редактор-коректор Броженко В. О.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Хмельницького національного університету,
протокол № 10 від 23.05.2012

Адреса редакції: **Україна, 29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, Хмельницький національний університет**
редакція журналу “Вісник Хмельницького національного університету”

(03822) 2-51-08

e-mail: **patent_1@beta.tup.km.ua**
vagvestnik@rambler.ru
web: **http://library.tup.km.ua/visnyk_tup.htm**
<http://visniktup.narod.ru>
<http://vestnik.ho.com.ua>

Зареєстровано Міністерством України у справах преси та інформації.
Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

ISSN 2226-9150

Серія КВ № 9721 від 29 березня 2005 року (перереєстрація)

9 772260 915011

© Хмельницький національний університет, 2012
© Редакція журналу “Вісник Хмельницького національного університету”, 2012

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В. Я. ЧЕВГАНОВА, Г. А. ЖУЧКОВА, І. В. МІНЯЙЛЕНКО НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	7
М. В. ЧОРНА МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА	12
І. І. ТАРАСОВА ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	17
О. М. РИБАК, В. О. АВРАМЧУК ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ПОЛІГРАФІЇ НА ФОНІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	22
Г. С. МАКАРОВА ПРОГНОЗУВАННЯ ВЕЛИЧИН ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	27
Л. О. ЛАЗАРЕНКО ІНТЕНСИФІКАЦІЯ УПРАВЛІННЯ І УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	32
Н. В. СУДУК МЕТОДИ РОЗВ'ЯЗКУ БАГАТОЕТАПНОЇ ТРАНСПОРТНО-ВИРОБНИЧОЇ ЗАДАЧІ	36
В. Д. МАРЧУК МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ МАТЕРІАЛЬНОГО ВИРОБНИЧОГО ПОТОКУ ЯК ОБ'ЄКТУ УПРАВЛІННЯ	41
Л. М. ВАРАВА, С. А. РТИЩЕВ, Б. А. РТИЩЕВ ОБґРУНТУВАННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	45
А. О. ЛЕВИЦЬКА КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ	51
Н. М. КУПРИНА АУДИТ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ИМАРИТЕТНОЙ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	54
А. В. СТЕПАНОВА ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ МЕТОДИКИ АНАЛИЗА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	58

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ ТА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ, РОЗВИТОК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

М. В. НІКОЛАЙЧУК ІНВЕСТИЦІЙНА БАЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ	64
Ю. В. МАШИКА, В. В. КОЧІШ АНАЛІЗ НЕСТАНДАРТНИХ МЕТОДІВ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ЯК ОДНОГО З ОСНОВНИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА	71
О. А. КРАТТ, Д. П. КЛЯУС ВНУТРІШНЬОФІРМОВИЙ РИНОК ПРАЦІ: СПІВВІДНОШЕННЯ СПАДКОЄМНОСТІ ТА ОНОВЛЕННЯ КАДРІВ	74

В. В. ХВАЛИНСЬКА ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТИПОЛОГІЧНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	79
О. М. ЧУПИР ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІННОСТІ БУДІВЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ	82
М. В. ШАРКО, О. К. БЕМБЕЛЬ ЗАСОБИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА	87
К. С. МІЩУК, В. В. СТАДНИК МОЖЛИВОСТІ І ФОРМИ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ В РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МЕНЕДЖЕРА	91
Ю. В. МАШИКА, Н. М. БІГАР, М. М. ГНЕТІЛО РИНОК ПРАЦІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	94
К. М. СТОЛЯРСЬКА ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРАЦІВНИКІВ ЯК СКЛАДОВОЇ КОМПЛЕКСУ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ	97
ОБЛІК ТА АУДИТ	
О. М. РОМАНЬКОВА, Н. В. ЧЕРЕДНИЧЕНКО, К. М. СИТНІК АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ ЩОДО СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ПОТОЧНОМУ РОЦІ	103
М. В. КОРЯГІН ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ ОБЛІКОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ	106
В. М. ПІДГОРОДЕЦЬКА МОДЕЛЬ ДИНАМІКИ ВНУТРІШНЬОГО ВАЛОВОГО ПРОДУКТУ З АНАЛІТИЧНИМИ КОЕФІЦІЄНТАМИ (ВИПАДОК ПРОСТИХ КОРЕНІВ ХАРАКТЕРИСТИЧНОГО РІВНЯННЯ)	109
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	
А. Р. ДУНСЬКА ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	114
З. Е. КАСЬЯН УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	119
В. В. РЖЕПШЕВСЬКА, А. М. ПОСТАВНИЙ ЕФЕКТ СИНЕРГІЇ В ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	122
І. В. ЛУЦИКІВ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДІЙСНЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	127
О. С. ГУМЕНЮК ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	133
А. І. БЕРЕСНЕВА, Л. Ю. МИХАЛЬЧИК ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	137
В. В. ЛЕВИЦЬКИЙ УЧАСТЬ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА У ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ.....	140

М. Ф. ПЛОТНІКОВА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ХЛІБОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ	144
--	-----

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

Б. Ю. КИШАКЕВИЧ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ОПЕРАЦІЙНИХ РИЗИКІВ БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	149
--	-----

Т. В. ФУТАЛО ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ В УКРАЇНІ.....	153
---	-----

И. И. ОБУХОВА, Л. В. ФЕДОСЕНКО РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВОГО РЫНКА В ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКЕ	157
---	-----

Н. М. ГАРКУША, Т. В. ПОЛЬОВА, І. П. ПОРСЮРОВА АНАЛІЗ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ	165
--	-----

Л. В. ФЕДОСЕНКО, Т. И. ИВАНОВА, Л. Н. МАРЧЕНКО ФИНАНСИРОВАНИЕ БЕЛОРУССКОЙ ЭКОНОМИКИ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ	168
--	-----

У. В. КОЛОМІЄЦЬ, К. В. ІЛЛЯШЕНКО УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОДЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	175
---	-----

ПРІОРИТЕТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ. АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНИХ І МІСЦЕВИХ РИНКІВ

М. С. ПАШКЕВИЧ КЛАСИФІКАЦІЯ ТИПІВ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ РЕГУЛЮЮЧИХ РІШЕНЬ	181
---	-----

С. Д. ЩЕГЛЮК МОЖЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ПРИ ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МАЛИХ МІСТ	186
---	-----

Т. М. ОКСЕНЮК ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	191
---	-----

О. Ф. ПРИСЯЖНЮК УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	194
---	-----

О. М. ОДІНЦОВ МЕТОДОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНИХ СИСТЕМ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	198
---	-----

Е. Е. СУШКОВА МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ФИСКАЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В РЕГИОНЕ	202
---	-----

А. А. ДЮК ПРОГНОЗНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФАКТОРІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСПІХУ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	210
---	-----

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

А. М. ДОМИЩЕ-МЕДЯНИК, П. П. ГАВРИЛКО ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ В ДІТЯЧОМУ ОЗДОРОВЛЕННІ ТА ВІДПОЧИНКУ	215
--	-----

О. В. КАХОВСЬКА КОНЦЕПТ МЕТРОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСАХ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЮ ДИНАМІКОЮ	223
Н. Л. ОВАНДЕР ЯКІСНА ОЦІНКА СТРУКТУРНИХ ЗМІН УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В РОЗРІЗІ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	227
О. В. КОЛЯДА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ СЕКТОРУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	232
Ю. М. ПАЛАМАР СВІТОВИЙ РИНОК МОЛОКА ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В НЬОМУ	235
М. О. ГУДЗЬ, В. В. СТАДНИК, Т. В. МИХАЛЬЧИК ПРОБЛЕМИ ІНКОРПОРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ АРХЕТИПІВ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ В ОРГАНІЗАЦІЙНУ КУЛЬТУРУ СПІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	238
О. Ю. БЛЮК, І. В. ГВОЗДЕЦЬКА СУТНІСТЬ, ЦІЛІ ТА УМОВИ МІЖНАРОДНОЇ СЕГМЕНТАЦІЇ.....	242
О. О. БОЙКО РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА СОЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	245
С. В. НИЧИПОРЕНКО ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	249
О. М. ШЕВЧЕНКО, Т. І. ХАРЧЕНКО ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЙ МОНОПОЛІЇ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	252
І. Б. АНТОНЮК ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНЕ ЛОГІСТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА СТВОРЕННЯ МЕРЕЖІ МІЖНАРОДНИХ ЛОГІСТИЧНИХ ЦЕНТРІВ	256
Г. М. ДОРОЖКІНА, Л. М. ХОМЕНКО ОПТИМІЗАЦІЯ РЯДУ МОДИФІКАЦІЙ ВАГОНІВ-ХОПЕРІВ ДЛЯ ЗЕРНА І ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР	262
О. М. ЛЯШЕНКО БАЗОВІ КОМПОНЕНТИ МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПЕРСОНАЛУ	269

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ СЕКТОРУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

статті розглянуто інституціональні особливості становлення сектору малого підприємництва в Україні.

Проаналізовано етапи розвитку суб'єктів малого підприємництва.

In the article the institutional features of becoming the sector of small enterprise are considered in Ukraine. The stages of development of small business entities are analysed.

Ключові слова: підприємництво, мале підприємництво, трансформаційна економіка, середній клас.

Вступ. Для багатства суспільства, як засвідчує світовий досвід, необхідно, аби 5–7 % активного населення мало схильність до підприємництва, оскільки підприємництво є головною рушійною силою ринкової економіки, має значний вплив на темпи економічного розвитку, структуру і якість валового національного продукту. Воно сприяє підтриманню конкурентного середовища в економіці, впливає на становлення такого соціального прошарку суспільства, як середній клас.

Зокрема, відіграє велику роль як в реалізації стратегічних завдань розвитку національного капіталу, формуванні ринкового середовища в країнах з перехідною економікою, де відбуваються інституційні перетворення, так і у подальшому вдосконаленні змішаної економіки ринкового типу для розвинутих країн, сектор малого підприємництва. Так, Європейська Хартія Малого Бізнесу визначає мале підприємництво як хребет економіки ЄС, ключовим джерелом робочих місць та інкубатором бізнес ідей. Намагання ЄС побудувати нову економіку, за положеннями Хартії, будуть успішними лише тоді, коли мале підприємництво буде знаходитись у фокусі уваги [1].

Проте, процес впровадження вільного підприємництва в умовах посткомуністичного українського суспільства має не тільки певні складнощі, але й закономірності, які необхідно враховувати при розробці практичних заходів. Особливості формування та розвитку підприємництва в Україні обумовлювались характером трансформаційного періоду. А для такого періоду в економіці будь-якої країни характерні нестабільність, альтернативність, вплив неекономічних чинників, як внутрішніх так і зовнішніх. Все це на тлі соціально-економічної значимості досліджуваного питання зумовило актуальність теми дослідження.

Серед сучасних вітчизняних дослідників, які займаються проблемою розвитку підприємництва, необхідно відзначити Варналія З., Воротіну Л., Дригу С., Зянька В., Жаліла Я., Ковальчука Т., Кредісова В., Ляпіна Д., Ніколенка Ю. та ін.

Актуальність теми обумовила мету статті, яка полягає в дослідженні інституційних особливостей становлення сектору малого підприємництва в Україні.

Основний розділ. Трансформація адміністративно-командної системи у ринкову супроводжується змінами соціальної структури суспільства, формуванням нових прошарків, які відповідають новим майновим та суспільним відносинам. Економічні трансформації, зокрема зміни відносин власності та форм зайнятості, змінили соціальну структуру українського суспільства, віддзеркалились на суспільній психології. Важливою характеристикою людського капіталу, зокрема якості населення, є стан його відповідальності, за свій добробут. На жаль, в українському суспільстві спостерігається відновлення утриманських настроїв. Ці настрої домінували на час розпаду СРСР, що видається цілком закономірним для населення країни з високими патерналістськими функціями держави, які не тільки існували на практиці, а й систематично і цілеспрямовано пропагувалися.

Україна, як складова частина колишнього Союзу, не мала власної економічної системи, її економіка обслуговувала єдиний народногосподарський комплекс і була фактично підсистемою економіки Союзу (про це свідчить хоча б той факт, що в Україні вироблялося лише 20% кінцевого продукту, тобто економіка республіки значною мірою залежала від економічних зв'язків з іншими регіонами СРСР). Економіка України, як і інших республік, що входили до складу колишнього Союзу, характеризувалась глибокою деформацією відносин власності, високим рівнем монополізму, а також домінуючою роллю у процесі відтворення відносин розподілу, що призвело до фактичного виключення із цього процесу сфери обігу, до якої відноситься ринок. Остання обставина сприяла створенню великого і міцного прошарку бюрократії, яка завжди була лютим ворогом ринкових відносин, бо за умов ринку потреба у такому апараті відпадає [2, с. 148,150].

Як зазначав Ф. Хайек, нарікання на відсутність духу підприємництва у багатьох країнах це не ознака, властива їх мешканцям, а наслідок обмежень, які, в свою чергу, є наслідками дій, існуючих звичаїв та інститутів. Отже, будь-яке суспільство володіє усіма ознаками та умовами для існування підприємництва. Основні чинники природного формування інституту підприємництва не були характерними для української історичної традиції, їх можна назвати навіть чужорідними для традиційного національного інституційного устрою та менталітету. Народ, вихований на традиціях православ'я, пригнічений могутністю держави, з відсутніми сприятливими умовами для здійснення підприємницької діяльності виявився неспроможним до ринкової економічної і соціальної самостійності, до прийняття на себе певних форм ризику, до орієнтації на

отримання прибутку і відстоювання особистого інтересу. Таке історично сформоване середовище сформувало наступні характерні риси українського менталітету:

- висока схильність покладатись на державу;
- відсутність демократичних традицій у поведінці;
- низька соціальна мобільність, активність, самостійність, а також нездатність займати ризикову позицію;

- усунення від активного вирішення проблем, що виникають;
- недовіра до можливих позитивних змін;
- відсутність схильності до щоденної регулярної праці тощо. [3, с. 25]

На початку економічних реформ як у сучасній вітчизняній економічній літературі, так і в суспільній думці спостерігалось неоднозначне тлумачення суті підприємництва і підприємця. В період трансформації економіки, наше суспільство проходило різні етапи ставлення до підприємців – від тавра «спекулянта» в найгіршому тлумаченні цього слова (початок 1990-х років) до певного рівня визнання приватної ініціативи як чинника демократії та основи побудови середнього класу. Можна стверджувати, що наразі відношення до підприємництва вже пройшло апогей стадії ворожості, характеризується як нейтральними, так і певними позитивними рисами, однак прояв приватної ініціативи ще не став національним пріоритетом. Це пов'язано:

- по-перше, з тим, що у відповідні історичні періоди, існуюча суспільна думка про непрестижність „купецького стану” та приналежність до класу „буржуазії”, зневажливе ставлення до них не сприяли формуванню в української нації схильності до підприємництва і ринкової поведінки;

- по-друге, в період панування радянської ідеології колективізму та державного регулювання економіки відбулася смислова деформація деяких головних понять і значень слів іноземного походження, притаманних демократії і вільному підприємництву;

- по-третє, як стверджується у доповіді Організації Об'єднаних Націй у 1992 році [4], початкові етапи реформ нерідко характеризуються народжуванням непродуктивного або навіть деструктивного підприємництва.

Розвиток сектору малого підприємництва в Україні відбувався скоріше не завдяки, а незважаючи на громадську думку, економічну ситуацію та заходи уряду щодо її виправлення. У період з 1991-1995 рр. активізація підприємницької діяльності в Україні відбувалась скоріше за все за інерцією слідом за прийняттям з 1987 року ряду законодавчо-нормативних актів в сфері підприємницької діяльності:

Закони СРСР: „Про індивідуальну трудову діяльність” (1987), „Про кооперацію в СРСР” (1988);

Закони України: „Про підприємництво” (1991 р.), „Про власність” (1991р.), „Про підприємства в Україні” (1991 р.), „Про господарські товариства” (1991 р.), „Про селянське (фермерське) господарство” (1991 р.), „Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності” (1992 р.), „Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” (1992) та інші.

цілому, суттєвим національним досягненням є створення сучасних передумов розвитку підприємництва в умовах ринку. Тобто, законодавством України не передбачено жодних обмежень підприємництва певними видами економічної діяльності. Не передбачено і обмежень щодо організаційно-правових форм суб'єктів підприємництва, якими можуть виступати як юридичні, так і фізичні особи-підприємці, що пройшли державну реєстрацію.

Загалом, рішення почати власну справу містить у собі момент відмови від колишньої кар'єри і готовність змінити свій спосіб життя. Це рішення приймається за різних причин: через те, що не влаштовує колишня робота («ефект відштовхування») або тому, що вабить процес створення чогось нового («ефект тяжіння»). Найбільший стимул дає незвичайний збіг обставин, який вириває людину зі звичного оточення.

Україні, на початку ринкових трансформацій, підприємці виділилися з таких соціальних груп:

- технічна інтелігенція (мотивація – низькі доходи);
- науковці (причина – відсутність задовільної можливості для реалізації своїх ідей);
- колишні керівники, які мають великий досвід управління і налагоджену систему зв'язків;
- представники структур тіньової економіки, що володіють значними капіталом і хочуть

використати можливість займатися легальним бізнесом [5, с. 27].

як наслідок, підприємці як соціальна група мають наступні ознаки:

- високий рівень освіти, найчастіше технічного профілю (за даними досліджень 37% підприємців мають повну вищу освіту);

- велика активність чоловіків середнього віку;

- минулий досвід державної служби і обіймання достатньо високих професійних і керівних посад, що передували підприємництву;

- превалювання в започаткуванні власної справи позаекономічних мотивів.

1998 року був розпочатий період змін старих стереотипів щодо приватної власності та підприємництва, що проявилось в наступній хвилі підвищення активності в секторі малого підприємництва та у зростанні темпів приросту суб'єктів малого підприємництва (+12,5%). Також цьому сприяла активізація урядом стимулюючих заходів в сфері малого підприємництва, зокрема, запровадження спрощеної системи оподаткування обліку і звітності для суб'єктів малого підприємництва.

Третій етап поживлення підприємницької активності розпочався з 2004 р. із зростанням кількості малих і середніх підприємств на +16,5%. Причиною зростання кількості малих підприємств в цей період стали наслідком позитивних результатів від стимулюючої податкової політики, дерегулювання підприємницької діяльності і загалом оптимістичні очікування щодо тенденцій розвитку економіки (з 2000 р. темпи приросту ВВП набули позитивних значень) [6].

Проте, з огляду на те, що період з 2004 по 2007 та 2010 роки були виборчими роками, то і бюджети, значить і плани доходної частини бюджету відповідних років склались таким чином, щоб зробити все можливе й неможливе, щоб задовольнити «бюджетозалежний» електорат, основа якого є малозабезпечені та пенсіонери, а не представники середнього класу – суб'єкти малого підприємництва. Кінець 2008 року – початок 2009 року взагалі ознаменувався подальшою фіскалізацією податкової політики не тільки на центральному, але і на місцевому рівні на тлі фінансово-економічної кризи.

За спадом економіки у 2009 році на початку 2010 року почало відбуватись поживлення. Головним рушієм позитивної економічної динаміки в промисловості стали зовнішні чинники – ознаки «одужання» світової економіки, зростання цін на металопродукцію і сировинні ресурси, що сприяло збільшенню вартісних обсягів товарного експорту України. Найбільшого приросту промислового виробництва досягнуто в експортоорієнтованих сферах переробної промисловості: хімічній та нафтохімічній промисловості, металургії, машинобудуванні.

Останнім часом в Україні набуває все більшого поширення не мале підприємництво, а утворення груп підприємств, які є продуктом глобалізації та економічної інтеграції, одним з проявів яких є рівень активності саме великого національного бізнесу та його просування за межі країни. Великі підприємства відображують техніко-технологічну, фінансову, виробничу та інноваційну потужність економіки країни. Вони домінують у капітало- та наукоємних сферах, вони є обличчям економіки. Для бюджету вони є найбільшими платниками податків. Їх розвиток об'єктивно ґрунтується на концентрації та централізації капіталу і виробництва, оскільки основою економіки України був крупний капітал (металургія, машинобудування, суднобудування тощо).

Без сумніву, великі підприємства, їх об'єднання (так звані бізнес-групи) відіграють велику роль та чинять суттєвий вплив на економіку країни, будучи елементами корпоративного механізму регулювання економічних процесів. Проте, крім позитивних моментів, процес формування великого приватного капіталу набув в Україні деяких рис, що можуть становити певні ризики як на макро-, так і на мікроекономічному рівні. Так, на макроекономічному рівні:

Має місце структурна диспропорція, що спостерігається в розвитку сфер економіки. Орієнтація на сфери з експортним потенціалом, по-перше, залишила поза межами впливу великого капіталу значну і важливу частину економіки країни, позбавила її інвестиційного підживлення. По-друге, зумовила значну залежність національної економіки від ситуації з експортом.

Бізнес-групи мають неоднозначні позиції щодо ринкового реформування економіки. Там, де це відповідає їхнім корпоративним інтересам, вони підтримують ринкову трансформацію економіки, а там, де суперечить інтересам або створює загрозу доходам, - активно протидіють ринковим реформам і формують свої „правила гри”. Найбільш наочно це видно у ставленні бізнес-груп до приватизації.

В ситуації, коли значна частина ВВП перерозподіляється на користь груп, що ухвалюють рішення, господарюючих суб'єктів починає переважати рентно-орієнтована поведінка (rent-seeking behavior), спрямована не на підвищення продуктивності праці, реструктуризацію бізнесу, реалізацію інноваційного шляху розвитку, а на пошук неринкових вигод.

великі бізнес-групи чинять значний вплив на політичні процеси в країні, відбувається небезпечне „зрошення” бізнесу і влади. Гра на пільгах і преференціях значно погіршує інвестиційний клімат в Україні, насамперед для іноземних інвесторів, що звикли до рівних умов діяльності на ринку. Найнебезпечнішим у цій ситуації є те, що корпоративні інтереси професійно маскуються під суспільні.

На мікроекономічному рівні:

тіньове минуле бізнес-груп, рецидиви якого можуть датися взнаки й нині;

нестабільність функціонування бізнес-груп через невизначеність у часі процесу перерозподілу власності.

Між тим, в секторах, пов'язаних із внутрішнім попитом, – харчовій та легкій промисловості – традиційні сфери малого підприємництва, динаміка відновлення надзвичайно повільна. В Україні більше ніж 90% суб'єктів підприємницької діяльності відносять до суб'єктів малого підприємництва. Проте, класичний представник українського малого підприємництва – представник торгового сектору або сектору послуг. Торгова орієнтація малого бізнесу природна, оскільки в торгівлі нижній границя розміру підприємства, здатного ефективно функціонувати та конкурувати з рештою, нижчий ніж в інших галузях. Це також стало наслідком руйнування єдиної розподільчої системи, яка була замінена множиною приватних оптових і роздрібних фірм - з одного боку, та недостатньою кількістю стартового капіталу для виробництва, який можна було накопичити в торгівлі, з іншого боку. В той же час сфера торгівлі була, є і залишається бути зі значним рівнем тінізації підприємництва.

Негативний відбиток наклало і тривале панування експортної моделі економічного зростання, яка спиралася переважно на базові, енергоємні, сировинноорієнтовані сфери економіки. Внаслідок цього в

економіці не було встановлено прямого зв'язку між позитивною динамікою виробництва та місткістю внутрішнього ринку (купівельною спроможністю населення).

Такий стан малого підприємництва характеризує повну відсутність секторальних ендегенних факторів його саморозвитку при повній відсутності екзогенних факторів, серед яких найважливішим є державна економічна політика сприяння розвитку цього сектора економіки. Економічна депресія, що набула сталого характеру, має прояв у недопустимо низькому рівні процесів капіталізації, інвестування, інформатизації та інноваційних технологій, які відбуваються в сегменті малого підприємницького середовища.

Висновки. Виявлено, що інституціональні особливості формування та розвитку підприємництва в цілому та малого підприємництва, зокрема, в Україні обумовлювались характером трансформаційного періоду. Основні чинники природного формування інституту підприємництва не були характерними для української історичної традиції, їх можна назвати навіть чужорідними для традиційного національного інституційного устрою та менталітету.

Історично склалось, що в економіці України домінували великі підприємства і, на жаль, мале підприємство не набуло рис вагомому сектору економіки. Хоча, світовий досвід доводить, що великі фірми не можуть ефективно працювати без участі малих підприємств, як і мале підприємство не може успішно існувати без великого. Проте, наразі, в Україні відсутня ефективна інтеграція малого і великого підприємництва, що визначає необхідність створення сприятливих передумов для її розвитку.

Література

- European Commission – Observatory of European SMEs. – 2003. – № 2. – Р. 54.
- Основи економічної теорії / За ред. В. А. Предборського. – К. : Кондор, 2002. – 621 с.
- Політико-правове регулювання підприємництва в Україні: теорія і практика : [монографія] / Варналій З.С., Кампо В.М., Мазур І.І. та ін. ; за ред. З.С. Варналія, В.М. Кампо В.М. – К. : Знання України, 2005. – 380 с.
- United Nations (1992) // World Economic Survey. – New York: UN. – 1992.
- Малий та середній бізнес / за заг. ред. В.Є. Сахарова. – К. : ВНЗ НАУ, 2003. – 368 с.
- Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку: монографія / В. В. Зянько. – Вінниця : Універсум, 2008. – 397 с.